

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*) (A004)

1. Status:

Niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000 relevant als broedvogel én als niet-broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De dodaars is onze kleinste fuutachtige vogel. Het is een broedvogel van ondiepe zoetwaterplassen, die leeft van vis en andere kleine waterdieren. De dodaars broedt in grote delen van Europa, het zuiden van Azië en Afrika. Men onderscheidt bij deze soort tien ondersoorten. Negen van die ondersoorten hebben zuidelijke broedgebieden die verspreid zijn over geheel Afrika ten zuiden van de Sahara, grote delen van zuidelijk Azië tot in Indonesië. In Nederland behoort de dodaars tot één ('nominale') ondersoort: *T.r. ruficollis*. De broedgebieden van deze ondersoort *ruficollis* zijn verspreid over Noord-Afrika, Midden en Zuid-Europa tot in Turkije en Israël.

De vogels van de ondersoort *ruficollis* overwinteren binnen hetzelfde gebied waarin de broedgebieden liggen. Uit de meest continentale Euraziatische delen trekken echter alle vogels in het najaar weg. In Nederland is de dodaars het gehele jaar aanwezig. Buiten het broedseizoen is deze soort zowel in zoete als brakke wateren aanwezig. Waarschijnlijk blijft de Nederlandse broedpopulatie deels 's winters in Nederland, en trekt het overige deel in de winter naar het zuiden of zuidwesten.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de dodaars in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' gunstig. Bij de ondersoort *Tachybaptus ruficollis ruficollis* zijn geen afzonderlijke populaties onderscheiden. De totale populatie van deze ondersoort wordt geschat op 340.000 vogels en is stabiel.

1. Broedvogels: Binnen Europa is de dodaars een ruim verspreide broedvogel. De Europese broedpopulatie (53.000-93.000 paren in de landen van de Europese Unie) was stabiel in 1970-2000. In Nederland broedt de vogel met naar schatting 1.800-2.500 paren (1998-2000). Dit omvat dus ca. 3% van de EU-populatie.

2. Niet-broedvogels: De dodaars is hoofdzakelijk een 'standvogel', waarbij het trekken gebeurt in relatie tot temperatuur en ijsbedekking. In de gebieden waar de watervogelstand wordt gevolgd ('watervogelmonitoringsgebieden') nemen de aantallen van deze soort sterk toe rond augustus en ze zijn maximaal in oktober/december. Er zijn dan veel broedvogels uit Zweden en Denemarken in ons land, onze broedvogels trekken bij koud weer deels naar het zuidwesten, naar Frankrijk en Engeland. Rond april nemen de aantallen in de watervogelmonitoringsgebieden weer af. Naar schatting verblijft 24% in deze gebieden. Het seizoensmaximum van de in Nederland aanwezige vogels (in oktober) bedroeg in 1999/2000 t/m 2003/2004 gemiddeld ongeveer 6.500 vogels. Nederland herbergt dan in het totaal naar schatting 2% van de internationale Europese populatie.

3. Bijdrage van gebieden

3.1 Broedvogels

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: De dodaars komt verspreid over het land voor, met zwaartepunten op de hoge gronden, vooral in westelijk Drenthe (o.a. Dwingelderveld), zuidelijk Noord-Brabant (o.a. Kampina, Groote Peel) en in Noord-Limburg (Maasduinen). In Laag-Nederland is de soort goed vertegenwoordigd in Zuidelijk Flevoland (Oostvaardersplassen), Lauwersmeer, in sommige infiltratiegebieden in de duinen (Meijndel) en in het Markiezaatsmeer.

Verspreidingskaart Dodaars (broedvogel)

Huidig voorkomen en Natura 2000: In de periode 1999-2003 werden gemiddeld 2.200 dodaarsparen geteld, daarvan broedde naar schatting 38 % in onder de Vogelrichtlijn aangewezen gebieden. Door de diffuse verspreiding van de dodaars broedt een relatief groot aandeel in Natura 2000 gebieden waar instandhouding van deze soort geen deel uitmaakt van de doelstelling.

Gebied	Gemiddelde 99-03
(078) Oostvaardersplassen	140
(030) Dwingelderveld	55
(145) Maasduinen	50
(140) Groote Peel	41
(067) Gelderse Poort	40
(128) Brabantse Wal	40
(027) Drents-Friese Wold & Leggelderveld	38
(139) Deurnsche Peel & Mariapeel	33
(127) Markiezaat	30
(133) Kampina & Oisterwijkse Vennen	29
(004) Duinen Terschelling	18

Aantal broedparen dodaars in Natura 2000 gebieden

3.2 Niet-broedvogels

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: De dodaars komt verspreid over Nederland in vele typen wateren voor, maar is 's winters sterk geconcentreerd in de Deltawateren, met name de zoute, in het bijzonder het Veerse Meer en de Grevelingen.

Verspreidingskaart dodaars (niet broedvogel)

Huidig voorkomen en Natura 2000: In de periode 1993-1997 overschreden de aantallen dodaarzen in geen enkel afzonderlijk gebied de 1%-norm. Waarschijnlijk ging het toen om 3.400 vogels, destijds was geen goede aantalsschatting beschikbaar. De enige twee gebieden met grotere aantallen, Veerse Meer en Grevelingen, zijn beide aangewezen als Natura 2000 gebied. Door de ruime, niet scherp begrensde ('diffuse') verspreiding van de soort over Nederland bevindt zich gemiddeld slechts ongeveer 19% van de dodaarzen binnen Vogelrichtlijngebieden.

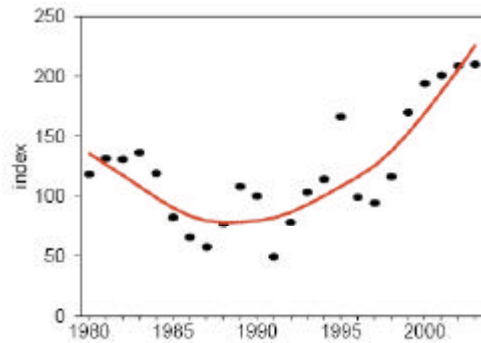
Gebied	Functie: foerage en/of slapen	Gemiddeld seizoens- gemiddelde 99/00-03/04
(119) Veerse Meer	f	160
(118) Oosterschelde	f	80
(115) Grevelingen	f	70

Voornaamste functies en gemiddelde aantallen dodaars in Natura 2000 gebieden

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

4.1 Broedvogels

Trends in Nederland: Tellingen in heide- en duingebieden wijzen op een afname van de aantallen van de dodaars in de periode 1970-1985, gevolgd door een herstel vanaf 1990. Dit geldt dan vooral voor de wat grotere natuurgebieden, waar veel broedparen van de dodaars konden profiteren van beheersmaatregelen voor bestrijding van verdroging en venherstel. Ook een serie zachte winters en natte voorjaren in de periode 1995-2000 was gunstig voor de dodaars. De Nederlandse broedpopulatie telde in de periode 1979-1983 gemiddeld 1.200 paren en in 1999-2003 gemiddeld 2.200 paren. In zeer kleine natuurgebieden die sterk onder invloed van de agrarische omgeving staan en in agrarisch cultuurland waar de dodaars is aangewezen op sloten en poelen is de trend minder positief. Het verspreidingsgebied van de soort is in vergelijking met 1975 met 7% gekrompen.

Aantalsontwikkeling broedparen dodaars

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse broedpopulatie van de dodaars laat sinds 1981 (1981-2003) een matige toename zien (significant, < 5% per jaar). Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend zelfs een sterke toename (significant, > 5% per jaar).

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

De verspreiding van de dodaars is in de laatste decennia niet wezenlijk veranderd. Na 1973-77 is de soort verdwenen uit ongeveer 270 atlasblokken en verschenen in 230: er is dus een geringe afname van 7%. De verspreiding is in landbouwgebieden in het noorden en midden van het land gekrompen en in de zuidelijke provincies en Zuidelijk Flevoland ruimer geworden.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

Populatie-inzinkingen treden bij de dodaars op door strenge winters, in het bijzonder wanneer deze worden gevolgd door een droog voorjaar met een lage waterstand in broedgebieden. Recent is de populatie echter sterk toegenomen.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

De dodaarspopulatie is gevoelig voor weersfactoren. Strenge winters veroorzaken sterfte, droge voorjaren beperken de reproductiemogelijkheden. De recente toename heeft behalve met relatief zachte winters waarschijnlijk ook te maken met verbeteringen van de waterkwaliteit in een aantal wateren en met natuurontwikkeling.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

De soort is sterk afhankelijk van de waterhuishouding, waarbij zowel het waterpeil als de waterkwaliteit bepalend zijn. De vooruitzichten zijn het meest gunstig in heidegebieden (waar venherstel en waterpeilverhoging plaatsvinden) en in de duinen. In moerassen verschillen de perspectieven. Negatief zijn voor de dodaars verdroging en verbossing, positief zijn de aanleg van nieuwe natte natuur en lokaal verbeterd waterbeheer met hoge waterpeilen. Of de soort in agrarisch gebied in de toekomst meer kansen krijgt, blijft een open vraag. Verbetering van de waterkwaliteit en minder intensief slootrandbeheer kunnen hier een gunstige uitwerking hebben. De opwaartse trend in het afgelopen decennium doet vermoeden dat de Nederlandse dodaarspopulatie nog een lichte groei kan doormaken alvorens te stabiliseren. Forse tijdelijke inzinkingen door strenge winters en/of droge voorjaren blijven uiteraard mogelijk.

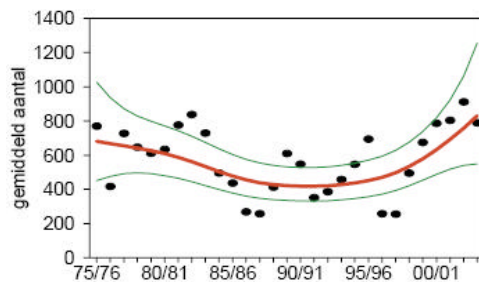
Definitie gunstige staat van instandhouding: Een gunstige staat van instandhouding komt neer op behoud van het huidige populatieniveau van > 2.000 paren. Vanuit populatie-ecologisch oogpunt wordt gesproken over > 20 sleutelpopulaties van ieder ten minste 40 broedparen (> 800 paren). Belangrijk is dat de soort aanwezig blijft in alle regio's van het land. Verder is de handhaving van een leefgebied nodig van voldoende omvang en kwaliteit voor de streefpopulatie. Versterking en uitbreiding daarvan is mogelijk door voortgaande verbetering van oppervlaktewaterkwaliteit en aanleg nieuwe natte natuur.

Oordeel: gunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	Gunstig	gunstig
Populatie	Gunstig	gunstig
Leefgebied	Gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	Gunstig	gunstig
Eindoordeel	Gunstig	gunstig

4.2 Niet-broedvogels

Trends in Nederland: De aantallen dodaarzen in Nederland vertonen schommelingen die ‘semi-cyclisch’ zijn: de grotere sterfte die in strenge winters optreedt, beïnvloedt ook de aantallen in de winter(s) daarna. Afgezien daarvan vertonen de aantallen na 1980 een afname en vanaf 1997 een toename. Gegevens van landelijke gebieden (Punt-Transect-Tellingen) laten dit verloop zien. Hetzelfde patroon is te herkennen in de zoute delta en in de zoete rijkswateren.

Aantalsontwikkeling dodaars (niet broedvogel)

Recente ontwikkelingen: De aantallen dodaarzen in Nederland waren minimaal na de strenge winter van 1996. Daarop volgde een snel herstel dat leidde tot hoge aantallen: de hoogste aantallen die zijn geteld na de periode 1980-1985. Van de drie gebieden met de hoogste aantallen verliep het herstel van de populatie in het Veerse Meer minder voorspoedig.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

De verspreiding van de dodaars is in de laatste decennia niet wezenlijk veranderd.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

De recente aantallen van de dodaarspopulatie zijn te beschouwen als een piek in het van nature schommelende aantallenverloop.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

De relatief hoge recente aantallen van de dodaars wijzen op voldoende beschikbaarheid van voedselgebied buiten het broedseizoen. Door natuurontwikkeling ontstaan meer kleinschalig ingerichte ‘wetlands’ en lokale verbetering van waterkwaliteit zorgt voor een hogere diversiteit van het leefgebied en een beter prooiaanbod. De ruime verspreiding maakt de soort flexibel, waardoor ook verschuivingen in het voedselaanbod in de concentratiegebieden, bijv. als gevolg van veranderingen van waterkwaliteit, minder gevolgen hebben op de aantallen dan strenge winters.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

Het perspectief lijkt gunstig voor de dodaars als met de verbetering van de waterkwaliteit het aanbod aan kleine vis en ongewervelden blijft toenemen. Natuurontwikkeling is van positieve invloed als die resulteert in meer diversiteit aan leefgebied en voedsel. Daarbij biedt een kleinschalige toepassing de dodaars nieuwe mogelijkheden om zich te verschuilen in relatief druk door de mens bezochte gebieden.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Vereist is een leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een seizoensgemiddeld aantal van 560 dodaarsen in het landelijke netwerk van gebieden voor watervogels. Dit aantal is gebaseerd op de gemiddelde waarde van de seizoensgemiddelden van 1980/81 t/m 2003/04.

Oordeel: De staat van instandhouding van de dodaarspopulatie in 1981 is als gunstig beoordeeld vanwege de relatief hoge aantallen in de voorafgaande periode. Mogelijk is de staat van instandhouding daarna tijdelijk ongunstig geweest, gezien de wat lagere aantallen en een als gevolg van vermesting verminderde kwaliteit van het leefgebied (in diversiteit en voedselaanbod). De waterkwaliteit is in veel locaties verbeterd, de aantallen van de dodaars nemen toe, de soort reageert positief op natuurontwikkeling. Het toekomstperspectief en ook de huidige staat van instandhouding van de populatie is dus gunstig voor de soort.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	Gunstig	gunstig
Populatie	Gunstig	gunstig
Leefgebied	Gunstig	gunstig
Toekomst	Gunstig	gunstig
Eindoordeel	Gunstig	gunstig

5. Bronnen

- Fox A.D. 1994. Estuarine winter feeding patterns of Little Grebes *Tachybaptus ruficollis* in central Wales. Bird Study 41: 15-24.